

Tuhandete saarte lään tuhande järve maal

Ahvenamaa impressioonid

Ülli Tõnissoo

Kui Soome Vabariigi poeetiline sünonüüm on tuhande järve maa, siis üht tema lääni, Soome ja Rootsi vahel Balti meres Botnia lahe lõunaosas paiknevat Ahvenamaad (rootsikeelse nimega Åland) võib julgesti nimetada tuhandete saarte maaks, sest igas mõõdus saari ja skääre ehk kividest koosnevaid kaljusaarekesi on seal 6757 ja neid tekib pidevalt juurde. Taas ja taas kerkib kivikuhilaid keset merd ja ongi uus skäär sündinud.

Joonis 1. Ahvenamaa saari ja laide ei jõua keegi kokku lugeda ega kaardile kanda – meri on neid täis niisama tihedalt nagu saarte maapind kive (www.eurotourism.com/aland).

<http://haldjas.folklore.ee/tagused/nr30/ylli.pdf>

Müstiline on ka Ahvenamaa suuremate saarte pinnavorm, sest kivid ei kerki mitte ainult vees, vaid ka maal, kus neid nimetatakse kuradi külvideks. Üht sellist vapustavat kivikülvi saab näha keset metsa paikneva vana meremeeste kabeli juures Kõkari saarel, aga neid kohtab mujalgi Ahvenamaa. Loodus mõjub seal võimsalt oma ürgelementide koosluses – kaljud, kivid ja vesi. Ka taimestik on imepärane alates liigirohketest samblikest kaldakaljudel ja paljandikel ning lõpetades kodust metsahõngu pakkuvate okaspuumetsadega. Sinna vahele mahuvad looduse kujundatud ikebanad – põhjamaiselt kidurad, kuid kunstipäraselt kõverad puukesed kasvamas välja kaljuplatoodest. Äratundmisrõõmu pakkusid ka teeäärne lepavõsa ja niitmata-hooldamata looduslikud heinamaasiilud nende vahel kogu oma loomulikkuses – bussiaknast vaadates tekkis tunne, et siin on nagu Eestimaal. Ei peaks me sugugi häbenema oma kultiveerimata maatükke, vaid võiksime selle asemel imetleda suure kunstniku Looduse loodut ja mõtelda selle eksponeerimisele kogu oma naturaalsuses turistidele, sest Euroopa Liidust tulnule võib see mõjuda tõelise eksootikana.

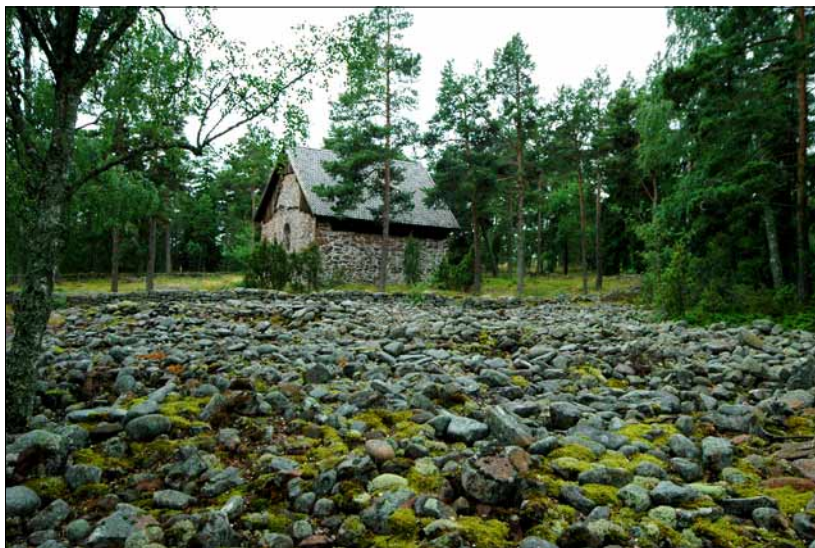

Foto 1. Kuradikülv – paik, kus kivid kasvavad lausa maa seest. Üks selline koht asub Kõkari saarel vana meremeeste kabeli kõrval. Juuli 2005. Alar Madissoni foto.

Arve ja fakte Ahvenamaa kohta

Ahvenamaa on üks Soome Vabariigi haldusüksustest ehk läänidest, mis asub saartel kogupindalaga 1527 km². 60 saart on asustatud. 2004. aasta seisuga elas Ahvenamaal 26 530 inimest ja asustustihedus oli üle 17 inimese ruutkilomeetril. Üle 92% elanikest kõneleb emakeelena rootsi keelt, mis on ka Ahvenamaa ametlikuks keeleks. Et aga Soomes on ametlikult kaks riigikeelt, saab kauplustes jm teenindusasutustes hakkama ka soome keelega. Valdav osa elanikkonnast (90%) on luterlased. Rahvastiku kasv on positiivne: sündide arv on tasakaalus surmade arvuga, ka abiellumiste hulk ületab lahutuste oma. Samas suureneb asurkond sisserännete arvelt: rahvastiku sisseränne on viimastel aastatel ületanud väljarännet, kusjuures suurenenud on immigratsioon Soomest.

Saarestiku kliima on mereline – suvine keskmine temperatuur kõigub +11st kuni +17 kraadini, talvine keskmine kõigub +1st kuni -3 kraadini. Päikselisemad kuud on kevadel alates aprillist kuni suve lõpuni. Saarestiku kõrgeim tipp on Orrdalsklint – 129 m üle merepinna.

Põhilised majandusharud Ahvenamaal, mis toovad enamiku tulust, on laevandus ja turism (2004. aasta statistilistes andmetes oli registreeritud ligi 2 miljonit reisijat), kalandus, põllumajandus, metsatööstus. Põhilised saarestiku põllumajandussaadused on piim, liha, suhkrupeet, kartul, suviteravili, köögivilid ja õunad.

Esindatud on ka selline eksootiline põllumajandusharu, mida oleme rohkem harjunud seostama Prantsusmaaga – viinamäetigude *Helix Aspersa* kasvatamine. Teofarm on rohkem küll turistimagnetiks mõeldud ja külaskäik sinna teosafariks nimetatud, sest pä-

Foto 2. Looduse ikebana – kidur puuke kaljul. Juuli 2005. Alar Madissoni foto.

Foto 3. Teofarm on üks Ahvenamaa turismiobjekte. Väraval ootavad külalastajaid teoskulptuurid ja mitmes keeles teretulemast-tervitused, varikatuse all aga saab maitsta tigudest valmistatud delikatesse. Juuli 2005. Alar Madissoni foto.

rast väikest ekskursiooni tigude kasvatamise hoonesse, kus võib näha, kuidas loomakesed oma igapäevasel teosammul edasi liiguvad, on külastajal soovi korral võimalik ka degusteerida väga maitstvas kastmes kuumtöödeldud teokest serveerituna miniatuurses teokarbikujulises keraamilises vormis. Selle delikatessi eest tuleb välja käia 5 eurot.

Ahvenamaa eripäraks võrreldes teiste Soome läänidega on see, et tal on juba 1920. aastast omavalitsuslik autonoomia oma parlamendiga, millel on seadusandlik õigus, kohaliku valitsuse esindus Põhjamaade Ministrite Nõukogus (1970), oma lipp (1954), mis sarnaneb teiste Põhjamaade lippudele – punakollane rist sinisel taustal – ja oma postmargid (1984). Euroopa Liiduga ühines Ahvenamaa koos Soomega 1995. aastal, kusjuures 1994. aasta referendumist võttis osa 49,1% elanikkonnast, kusjuures 73,6% hääletanuist oli Euroopa Liitu astumise poolt. Omavalitsuses on esindatud enamvähem võrdselt kolm parteid (keskpartei, sotsiaaldemokraadid ja moderaadid), kuigi erakondi on Ahvenamaal rohkemgi.

Ahvenamaal on ainult üks linn – lääni pealinn Mariehamn (soome keeles Maarianhamina) – sadamalinn, mille asutas 1861. aastal keiser Aleksander II ja mis sai nime keisrinna Maria järgi. Asutamisaastal oli linnas 35 elanikku, tänapäeval aga on neid kaugelt üle 10 000. Linna on nimetatud villade linnaks, kuid seal on ka suuremaid vaatamisväärsusi, nagu kirik (1927), lütseumihooned (1903), raekoda, muuseumid ja moodne raamatukogu. Peatänavat ääristavad 1900. aastal istutatud pärnad, mistõttu Mariehamni kutsutakse ka tuhande pärna linnaks.

Väike armas linnake mõjub suvel ütle mata roheliselt. Palju on lilli – kõige grandioossem kirev klump paikneb omavalitsusehoone ees.

Linna ja ka kogu Ahvenamaa suurimaid vaatamisväärsusi on muuseumlaev – enam kui saja aasta vanune neljamaastiline terasest ehitatud ookeanipurjekas Pommern, mis on 95 m pikk ja 13 m lai ning mille mastid on 50 m kõrgused. Laev, mis paikneb Läänesadamal, on säilitanud oma ajaloolise hõngu sõna tõsisel mõttes – tõrva ja vana merevees vettinud puidu lõhna oli tunda! 1903. aastal ehitatud Pommern oli kaubapurjekas, millega veeti Austraaliast Euroopasse vilja. 49 000 viljakotti mahutanud laeva teekond kahe mandri vahel kestis vähemalt kaheksa kuud. Ahvenamaalaste jõudis see laev 20-aastasena 1923. aastal, kui selle ostis Kreeka riigilt ahvenamaalastest kapten Gustaf Erikson. Viimasele kuulus 1930. aastatel maailma suurim purjelaevastik – poolsada laeva. Viimast korda sõitis Pommern purjede

Foto 4. Reisikaaslane Sirje Madisson Ahvenamaa lipuga. Juuli 2005. Alar Madissoni foto.

Foto 5. Muuseumlaev Pommern – neljamastiline ookeanipurjekas – on juba 1939. aastast ankrus Mariehamni Läänesadamas. Juuli 2005. Alar Madissoni foto.

all Teise maailmasõja eelõhtul 1939. aastal ja on sellest ajast saadik seisnud ankrus Mariehamnis. 1947. aastal surnud reederi pärijad kinkisid purjelaeva 1952. aastal Mariehamni linnale. Dokumentaalfilmi Pommerni viimasest merereisist Hullist kodusadamasse on muuseumlaeva külastajatel võimalus vaadata permanentse seansina. Eksponaatide hulka kuuluvad ajaloolised merendusega seotud esemed alates signaallippudest ja lõpetades autentsete lauanõudega kapteni kajutis – kõik, mis vähegi tutvustab 20. sajandi alguse meremeeste eluolu.

Saarestiku ajalugu osatakse Ahvenamaal üldse kõrgelt hinnata ja ka arvukatele turistidele huvitavalt välja pakkuda.

Teine kuulus ajalooline vaatamisväärsus on Kastelholmi kindlusloss, mis on olnud Rootsi kuningate residents. Ehitis on pärit 14. sajandi lõpust – seda on esmakordselt mainitud 1388. aastal kuningas Magnus Erikssoni (1316–1374; valitses eestkoste all aastatel 1319–1332 ja kuningana 1332–1364) aegse riiginõuniku Bo Jonsson Gripi (ca 1330–1386) ülestähendustes kui Kastelholmi maja. Veidike Kuressaare lossi meenutav ehitis kerkis algselt väikesele saarele ja seda ümbritses igast küljest vesi. Head looduslikku kait-

set pakkusid ka Slotssundeti lahe järsud kaldad. Tänapäevase kuju sai loss 13.–16. sajandini tehtud korduvate ümberehituste käigus. Kastelholm oli 17. sajandini strateegiliselt tähtis kaitserajatis, kuid kaotas siitpeale aegamisi oma olulisuse. 1745. aasta suurtulekahju järel hakkas loss lagunema ja jäi varemetesse, kuid selle suhteliselt paremini säilinud põhjatiiba kasutati veel 1930. aastatel viljahoidlana. 19. sajandi lõpul alustati ehitise restaureerimist, kuid vahepeal katkes see väga pikaks ajaks. Suured ennistustööd algasid taas 1982. aastal.

Lossiga on seotud hulk pärimusi Rootsi kroonitud peadest ja teistest kuulsustest. Sellejuures on jahti pidanud kuningas Gustav I Vasa (12.05.1496–29.09.1560; valitses 1523–1560), siinses vanglas istus ka poolvendade poolt troonilt kukutatuna tema poeg, oma kroonimispäeval Rootsi aadliseisused asutanud ja Liivi sõja päevil Eestitki valitsenud kuningas Erik XIV (13.12.1533–26.02.1577; valitses 1560–1568) ja siin laskis poolvend Johan III (20.12.1537–17.11.1592; valitses 1568–1592) kostitada teda kurikuulsa mürgitatud hernesuuga, mis Eriku eluküünla kustutas. Enne seda oli aga ka seesama Johan viibinud Kastelholmis Erik XIV vangina. See näitab

Foto 6. Kastelholmi loss, Ahvenamaa ainus keskaegne kindlus on olnud Rootsi kuningatele nii residents kui ka vangla. Juuli 2005. Alar Madissoni foto.

Fotod 7 ja 8. Kastelholmi lossi sisevaated jätavad hoonest veel võimsama mulje kui välisvaade. Juuli 2005. Alar Madissoni fotod.

taas kord, et kui mängus on võimujagamine, ei tunne vend vennaarmu.

Vasa dünastia rajaja ja Rootsi monarhia päritavaks muutja Gustav I Eriksson Vasa järel jõudsid riigitroonil istuda järjepanu ka tema kolm poega – esimesest abielust Katarina av Sachsen-Lauenburgiga (1513–1535) sündinud Erik XIV ning teise abikaasa Margareta Leijonhufvudi (1516–1551) sünnitatud vanim poeg Johan III ja noorim poeg Karl IX (4.10.1550–30.10.1611; riigihoidja 1599–1604 ja kuningas 1604–1611), samuti mitu alanevat järglast kuni noorima poja pojatütre kuninganna Kristiinani (18.12.1626–19.04.1689; valitses 1632–1654), kes muu hulgas liitis Rootsi Saaremaa ja andis Tartu linnale omavalitsusliku privileegi. Vasade naisliinis järeltulijad (algul Pfalzi Wittelsbachid, hiljem Holstein-Gottorpi dünastia) valitsesid Rootsis 1818. aastani.

Ka praegustel Rootsi monarhidel Bernadotte'i dünastiast on tilgake Vasade verd, mille nad on pärinud naisliinis Gustav IV Adolfist põlvnenud Viktorialt, kes, sündinud Badeni printsessina, oli Gustav V abikaasa ja praeguse kuninga vanavanaema.

Ent Vasade võimulesaamine on Rootsi ajaloos ülimalt tähtis eelkõige seetõttu, et sellega lõppes 1397. aastast kehtinud Kalmari unioon, mis moodustati 1389. aastal pärimise ja peresidemete kaudu Taani, Norra ja Rootsi krooni ühendanud kuninganna Margareta juhtimisel ja tähendas seda, et neil kolmel Skandinaavia riigil pidi olema ühine kuningas. Sellest tulenevad konfliktid keskvoimu ja kõrgaadli ning teda toetavate linnakodanike ja talupoegade vahel tipnesid 1520. aasta Stockholmi veresaunaga, kus Taani unioonikuninga Christian II käsul hukati 80 rootslaste juhtivat meest. See kutsus esile mässi, mille käigus aadlimees Gustav Eriksson, tulevane Gustav I Vasa, olla kutsunud 1520.–1521. aasta talvel Dalarna talumehi Christian II vastu astuma, aga kuna need ei kuuletunud, otsustanud pageda Norrassa. Ent talupojad muutnud meelt ja saatnud saadikud talle suuskadel järele. Sellest 82-kilomeetrise tagaajamislegendist on saanud ärgitust Põhjamaade kuulsamaid suusamaratone Vasaloppet. 1521. aastal Christian II kukutatigi ja 1523. aasta 6. juunil valiti Gustav Vasa Rootsi kuningaks. Seda päeva tähistatakse Esimese maailmasõja ajast Rootsi rahvuspüha ehk Rootsi lipu päevana, sest just see sündmus pani aluse Rootsi rahvusriigi tekkele. Muide, samal kuupäeval 131 aastat hiljem – 1654. aastal – loobus troonist viimane Vasa soost Rootsi monarh, feodaalaristokraatiat soosiva majanduspoliitika ja aadlile riigimaade kergekäelise jagamisega majanduse laostumise äärele viinud kuninganna Kristiina ja ligi kolme sajandi pärast – 1809. aastal – võeti vastu üks Rootsi neljast olulisest põhiseadusest.

Tänapäeval on Kastelholm kui Ahvenamaa ainus keskaegne kindlus üks selle lääni peamisi turismimagneteid. Seal asuva muuseumi väljapanekud koosnevad Rootsi kuningakoja ajaloo tõelistest rüütelidest. Paljud väljapanekud on seotud kuningas Erik XIVga – võib näha nii kongi, kus teda vangis hoiti, kui ka tema oma käega vangipõlves kirjutatud märkmeid. Lossiga saab tutvuda üksnes giidi juhitud ekskursioonidel.

Gustav Vasa päevad

Et Soome oli Rootsi mõju all juba 12. sajandist ja kuulus 14. sajandist kuni 1808.–1809. aastani ehk Venemaale allutamiseni selle koosseisu, pole imeks panna, et Soome rootsikeelne (ja paiguti ka -meelne) Ålandi lään Vasade, iseäranis kuulsa, peale Rootsi-

Foto 9. Kastelholmi loss on ideaalne kuliss keskaja lavastamiseks. Gustav Vasa päevad viivadki Rootsi esikuninga aegadesse. Juuli 2005. Alar Madissoni foto.

maa ka Poola trooni valitsenud dünastia rajaja mälestust au sees hoiab.

2005. aasta suvel 22.–24. juulini peeti Kastelholmi lossi ümbruskonnas järjekordsed Gustav Vasa päevad, mis meenutasid oma keskaegse õhustikuga Eestiski korraldatavaid hansapäevi. Gustav Vasa päevad on olulisimad Ahvenamaal turistide ligimeelitamiseks korraldatavatest ajaloopidustustest, mille hulka kuuluvad veel Ahvenamaa merepäevad Mariehamnis, viikingilaat Saltvikis, Bomarsundi vene päevad ja sügisene lõikuspidu.

Gustav Vasa päevad viivad osalejad 16. sajandisse. Kahe päeva jooksul sai vaadata lühietendusi, kus keskaegsetesse kostüümidesse riietatud näitlejad mängisid stseene Gustav Vasa kuningakoja elust. Nii oli võimalik kohata riiginõunikust asevalitsejat Svante Nilsson Sturet (esmakordselt mainitud 1477, surnud 2.01.1512, regent aastast 1503) ja kaheksa-aastast Gustav Vasat, kes külastab 1504. aastal koos isa Erik Johanssoniga esmakordselt Kastelholmi lossi, ning elada kaasa 1480. aastast Taani võimu alla antud kindluse komandöri Lyder van Offense ja Vasade esindaja, Holsteini päritolu sõdalase Henning von Bro(c)kenhusi raevukale duellile. Siin

kohtas Gustav Vasa kolmandat kaasat, noorukest Katarina Stenbo(c)ki (1535–1621) ja Erik XIV kaunist naist, soome lihtsõduri tütar Karin Månsdotterit (soomepäraselt Kaarina Maununtytär, 1550–1612), kelle sarkofaag asub 1613. aastast Turu toomkirikus ja on selle katedraali kuulsaim hauamonument. Näha võis ka juba aastates Gustav Vasat 1556. aastal oma kaaskonnaga lossis ning pääses tunnistama Erik XIV vangistamist ja kohtus peetavat nõiaprotsessi. Ja kõige lõpuks nägi Kastelholmi lossi viimast lahingut.

Laadal tegutsesid käsitöömeistrid ja kaupmehed kaubitsesid ajalooliste meenete koopiatega, välikohvikutes sai süüa-juua rahvuslikke toite, näiteks kuulsat Ahvenamaa leiba ja pannkooke vahukoorega. Selliste roogade hind oli mõistagi turismipiirkonnale ja erilise magnetina mõjuvale keskaja peole omaselt soolane. Ja kui proovijad kinnitasid, et pannkook maitseb sellele vaatamata nagu pannkook ikka, need mekkimata jäidki. Üks populaarsemaid

Foto 10 ja 11. Rüütliturniirid (vasakul) ja kohalikke hõrgutisi küpsetavad stiilsed pannkoogikokad (paremal) on Gustav Vasa päevade lahutamatud kaaslased. Turistidele müüakse ju ajalugu ja omapära. Juuli 2005. Alar Madissoni foto.

Fotod 12 ja 13. Jan Karlsgardeni vabaõhumuuseumis püüavad pilku rootsipunased tuulikud ja kõrge jaanisammus ehk meilupuu. Juuli 2005. Alar Madissoni fotod.

suveniire Ahvenamaal üldse oli aga postkaart kohaliku leiva retseptiga.

Lossiõuel anti kontserte ja lasteetendusi ning korraldati duelle ja ehtsaid rüütliturniire hobustel, tegutsesid keskaegsetes kostüümides õuenarrid, tuleneelajad jm ajastukohased rahva lõbustajad. Kõik need kostümeeritud tegelased olid valmis külastajatega koos fotograafide poseerima – ikka meeneks Gustav Vasa päevadelt. Lastelõbustamiseks organiseeriti aaretejahte ja räägiti muinaslugusid. Õhtuti oodati pidutsejaid lossiõuele banketile. Ajaloohuvilised said kuulata silmaringi avardavaid loenguid. Samal ajal korraldati gruppidele ka pidevalt lossiekskursioone vaheldumisi rootsi, soome, inglise ja saksa keelt kõnelevate giidide juhatusel.

Mereriigi võlust ja valust

Kastelholmi lossi ligiduses asub ka Jan Karlsgardeni vabaõhumuuseum, kuhu on kokku kogutud ajaloolisi ehitisi kogu Ahvenamaalt – see on otsekui minivariant Rocca al Mare vabaõhumuuseumist. Sellel territooriumil saab näha elumaju, ehtsat jaanisammast, aidahooneid ja mõistagi tuuleveskeid, mida veel 20. sajandi alguses oli Ahvenamaal tuhatkond.

Kaunid on ka vanad kirikud – neid on Ahvenemaal 16, millest vanimad pärinevad 11. sajandist – koos ümbritsevate kirikuaedadega, kus kõik hauad on perfektelt hooldatud ja varustatud enamvähem ühtses stiilis sammastega. Sealmaal on surnuaedade hooldamine kohaliku omavalitsuse rida. Eripäraks on see, et haulal oleval nimeplaadil on lisaks sellele, millisest külast seal puhkav kadu- nuke on pärit, kirjas ka tema eluajal peetud amet.

Kirikute eripäraks on aga see, et nende laes ripub tingimata purjelaeva mudel kui viide elanike muistsele tegevusalale.

Fotod 14 ja 15. Ahvenamaa kirikute eripära on saareelanike muistsele tegevusele viitav laes rippuv purjelaevamudel, asugu see pühakoda siis Kökaril või Mariehamnis. Juuli 2005. Alar Madissoni fotod.

Foto 16. Ahvenemaal on 16 maalilist kirikut. Kõkari Püha Anna kirik ei asu keset küla, vaid selle loodeotsas, Hamnö saarekesel. Selle kõrval on 13. sajandil rajatud frantsiskaani kloostri kabeli vare ja rannal võrratud punased kaljud. Juuli 2005. Alar Madissoni foto.

Fotod 17 ja 18. Hoopis eripäraseid elamusi pakub frantsiskaanlaste rajatud Kumlinge Püha Anna kirik (paremal), mis meenutab oma 15. sajandist pärinevate freskodega (vasakul) tõttu Vahemeremaade sakraalehitisi. Juuli 2005. Alar Madissoni fotod.

Erandlik sakraalehtis on Kumlinge Püha Anna kirik, mille rajasid frantsiskaanlased ja mis on kuulus oma ainulaadsete 15. sajandist pärinevate freskodega ning meenutab seetõttu vanu Vahemeremaade kirikuid.

Omamoodi mälestus venelastest ja Krimmi sõjast on Bomarsundi kindlusevaremed, mida on nimetatud ka Põhjamaade Gibraltariks. 19. sajandi algusest kuulus Soome Vene tsaaririigi koosseisu. Vene Balti laevastiku peabaasid olid Kroonlinn, Tallinn ja Suomenlinna, kuid need jäätusid talvel mitmeks kuuks kinni. Katariina II tahtis rajada uue peabaasi Paldiskisse, kuid sealsed rannikuveed olid liiga madalad ja ka muud looduslikud tingimused ebasobivad ning tema plaanist ei tulnud midagi välja. 1825. aastal tehti otsus rajada uus kindlus Ahvenamaale. Äsja troonile saanud Nikolai I kinnitas selle eelarve (3,8 miljonit rubla). 1829. aastal sai paika detailne ehituskava ja algasid eeltööd. Ehitus läks lahti 1832. aastal ja 1942. aas-

Foto 19. Bomarsundi merekindlus, mis päris valmis ei jõudnudki saada, on leidnud oma koha turismiobjektina: siin korraldatakse igal aastal vene päevi. Juuli 2005. Alar Madissoni foto.

tal oli 5000 sõdalast mahutav kindlus kasutusvalmis. Lõplik valmimine oli kavandatud 1875. aastaks. Kuid päris valmis ehitised ei saanudki – näiteks peakindluse kõrvale kavandatud 12 kaitsetornist jõuti ehitada vaid kolm –, sest vahele tuli Krimmi sõda. 1854. aastal ründasid prantslased ja inglased Bomarsundi nii raevukalt, et 16. augustil heisati varemeteks muudetud kindluses allaandmise märgiks valge lipp. Et Pariisi rahu kohustas Venemaad Ahvenamaad neutraalseks alaks muutma, Bomarsundi kindlust enam ei taastatudki.

Soomlased nimetavad Krimmi sõda Oolandi sõjaks (Ahvenamaa on ju rootsi keeli Åland), sest selle võtmesündmus Läänemeres oli Bomarsundi kindluse hävitamine Inglise-Prantsuse eskaadri poolt. Soomes möödus 2004. aasta Krimmi sõja mälestuse tähe all, meenutamaks 150 aasta möödumist nendest olulistest, Soomet ja tegelekult Eestitki puudutanud sündmustest.

Huvitav vaatamisväärsus on ka Eckeröl asuv 19. sajandil ehitatud uhke tolli- ja postimaja, mis meenutab, et siit on kunagi jooksnud Vene impeeriumi piir. 1828. aastal valminud hoone ehitati Ni-

kolai I käsul ja suuremana kui vastaskaldal Grisselhamnis asuv rootslaste postimaja. Hoone projekt telliti arhitekt Carl Ludwig Engelilt, kelle kavandatud on mh ka Helsingi toomkirik ja Senati väljak. Praegu asub majas postimuuseum põhiekspositsiooniga “Postitee üle maa ja mere”, mis tutvustab tollast vana postiteed Stockholmist üle Ahvenamaa Turusse. 1638. aastast alates, kui post siitkaudu Rootsi ja Soome vahet käima hakkas, pidid Ahvenamaa talupojad osalema postiroodus. Kogu kuninglik post veeti Rootsist üle mere väikeste ühepurjeliste puupaatidega Eckerö kaudu Ahvenamaale ja sealt edasi Soome Turusse. Nende ohtlike merereiside ajal, mida tehti ligi 300 aasta jooksul (1638–1910), kaotasid paljud posti vedanud talupojad elu. Vårdö vallavalitsus on püstitanud Hullviki liivaluutele vana postitee äärde mälestuskivi, meenutamaks merereisidel hukkunud postivedajaid. Postiroodu mehi mälestatakse ka iga aasta juunikuus sõudmisvõistlusega Storbyst Grisslehamni, kus soovijad saavad omal nahal avameresõudmist proovida.

Ahvenamaalased teavad täpselt, et nende sissetulek tuleb turistide taskust. Sellepärast on tehtud ka kõik, et turistil oleks hea olla.

Foto 20. Merel hukkunud postivedajate mälestuskivi Hullvikis. Juuli 2005. Alar Madissoni foto.

Foto 21. Turism kui üks peamisi majandusharusid sunnib ahvenamaalasi leidma lahendusi, kuidas säilitada omapärase ja puutumatu loodusega ning keskkonnasäästlikku elulaadi säilitava paiga mulje, pakkudes samas huvireisijatele kõigiti tänapäevaseid majutusvõimalusi koos magamistoa aknast avaneva miljonikroonivaatega. Juuli 2005. Alar Madissoni foto.

Saartel pole lihtsalt võimalik ära kaduda, sest iga nurga tagant vaatab välja järjekordne teeviit: muinashaua juurde 1,3 km, keskaegse kirikuni 5 km ja telkimisplatsini 3 km. Peaaegu igas külas on mõni kohalik avanud muuseumi. Kui aga isegi tagasihoidliku koduloomuuseumi jaoks ainet pole jätkunud, on midagi muud vahvat välja mõeldud – nagu teosafari, millest eespool juttu oli, või veinitalu.

Siiski tasub meeles pidada, et ahvenamaalane on elunautleja, mitte eestlase moodi töönarkomaan. See tähendab, et keskaegsete kirikute ukсед jäävad pärast kella nelja saabujale suletuks. Ka muuseumid on avatud kõige enam kella 17ni.

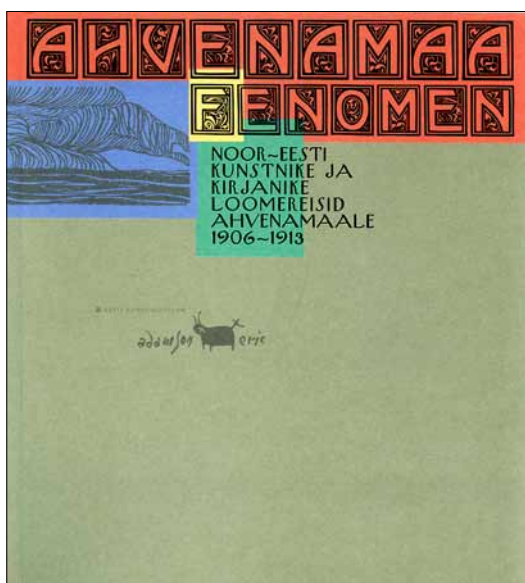
Motellides võib kogeda väga ökoloogilist eluviisi, nt Kumlinge saare Remmarina motellis toodi pesuvett kanistritega otse merest ja tualetis oli lõbus sildike “Käsi kuivatab meretuul”, mis viitab ju ülimalle energia ja magevee kokkuhoiule. Meretuult kasutab ahvenamaalane ka odava elektrienergia saamiseks, seepärast on saarestiku panoraamvaadetes üle roheluse kõrguvad tuulegeneraatorid üsna tavalised.

Post scriptum

Uuesti kohtusin Ahvenamaaga Tallinnavanalinna kummalises keskaegses treppitänavas Lühikeses jalas asuvas Adamson-Ericu majamuuseumis 2006. aasta aprilli alguses näitusel “Ahvenamaa fenomen: Noor-Eesti kunstnike ja kirjanike loomereisid Ahvenamaale 1906–1913”.

Tundub, et Ahvenamaa oli eestlastele juba siis oluline koht, Soome lahe põhjakaldal ei avastatud seda paika avastatud sugugi 21. sajandi alguse turismibuumi aegu. Mis on siis see Ahvenamaa fenomen, mis kutsus juba eelmise sajandi alguse eesti kuul-

said kultuuriloojaid sinna suvesid veetma? Aastail 1906–1913 käisid seal tänapäeva mõistes loomingulisel puhkusel kunstnikud Konrad Mägi, Nikolai Triik, Aleksander Tassa ja Anton Starkopf ning kirjanik Friedebert Tuglas. Kõnealune Kersti Kolli kureerimisel koostatud näitus püüabki eelesitatud küsimuselevastata. Vastust ei anta üksnes Tallinnas, kus väljapanek on avatud 3. märtsist 28. maini, vaid selle saab 9. juunist 20. augustini ka Ahvenamaal Önningeby muuseumis. Näitusega tähistatakse Noor-Eesti asutamise 100. aastapäeva ja Friedebert Tuglase 120. sünniaastapäeva ning sama projekti raames peetakse ka kaks konverentsi: 11. mail Tallinnas ja 9. juunil Önningeby, kus samal ajal avatakse mälestusmärk meenutamaks 20. sajandi algusaastatel Ahvenamaal viibinud Eesti loomeinimesi. Mälestusmärgi konkursile saadetud 23 kavandist valiti välja Jüri Ojaveri “Pink”.

Näituse mahuka, rikkaliku illustratiivse materjali informatiivse kataloogi on koostanud Kersti Koll ja Jaan Undusk, kujundanud Tiit Jürna.

Önningebys asus 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses Põhja-maade kuulsaim kunstnikekoloonia, kuhu koondus loominguine seltskond tuntud maastikumaalija Viktor Westerholmi (1860–1919) algatusel. Eestlased elasid suvekorteris Mariehamnist 5 km kaugusel olevas Önningeby külas Nedra Knapansi talus. Näitusevitriinides on muu hulgas välja pandud ka tollased kohalike vaadetega postkaardid, mida saadeti tervitustega sõpradele-tuttavatele ja mis nüüd kuuluvad Eesti Kirjandusmuuseumi kogudesse. Need vaatekaardid kõnelevad saja aasta tagustest arusaamadest, milline peab välja nägema suvine puhkepaik.

Kaardid tunnistavad, et lisaks loodusele imetlesid eestlased ka saarerahva elustiili, mis tundus koduse maarahva elujärgiga võrreldes jõukas ja muretu. *Talupojad on siin kõik rootslased ja elavad nad nagu Eestimaa mõisnikud. Üldse meeldib mulle siin väga*, on kirjutanud Konrad Mägi 19. mail 1906 Mart Pukitsale saadetud postkaardi tagaküljele.

Puhkamise kõrval valmisid ka taiesed. Näitusele on välja pandud arvukalt ülalmainitud kunstnike töid Eesti kunstimuuseumi, Tartu kunstimuuseumi, Viinistu kunstimuuseumi ning Eesti ja Soome eraisikute kogudest. Näiteks Konrad Mägi tušijoonistelt vaatavad vastu taimed – lilled ja rohi – ning tema väikesed õlimaalist kujutavad Ahvenamaa maastikke. Nikolai Triik, kes esimest korda viibis Ahvenamaal oma tulevase abikaasa, Vene finantsametniku tütre Valentina Grekovaga, on lisaks maastikumaalidele visandanud oma kaaslast. Aleksander Tassa on teinud sõejoonistusi ja vinjetikavandeid nii Fr. Tuglase novellidele kui ka Noor-Eesti albumitele ning maalinud kive ja mände. Kujur Anton Starkopfi loomingu esindavad paberile ja papile tehtud tušijoonised, millel on kujutatud kergelt väljavenitatud figuuriga akte. Minu arvates oli neist oma lihtsuses ja pehmuses kauneim skulpturaalne “Istuv naine” (guašš, pliiats, paber).

Friedebert Tuglas on Ahvenamaa suvesid meenutanud oma mälestustes, mis nüüdseks on ilmunud ka soome keeles (*Kesä Ahvenanmalla: Muistelmat vousilta 1895–1910*, Helsinki 1986) ja saanud sealt inspiratsiooni oma proosateoste, nt *Viikingite veri* ja *Felix Ormisson*, kirjutamiseks. Huvitav on teada saada, et ka Fr. Tuglas proovis tol perioodil kätt kunstis – näitusel on eksponeeritud tema tušijoonised ja vinjetid.

Lisa: Olulisi daatumeid Ahvenamaa ajaloost

~8000 eKr: Ahvenamaa kõrgeimad tipud kerkivad merest.

4200 eKr: Esimesed asukad – jahimehed ja kalastajad – saabuvad idast. Need ajutised elanikud toovad saartele kammkeraamika kultuuri.

2500 eKr: Uued asukad saabuvad läänest ja toovad kaasa lohkkeraamika kultuuri. Jaht ja kalastamine on nende peamised elatusallikad, kuid sellest ajast pärinevad ka esimesed algelise maaviljeluse ja karjakasvatuse alged. Tegemist on püeiasustusega.

1500–400 eKr: Pronksiaeg. Sellele ajastule on iseloomulikud kaljudele rajatud kangurkalmed. Laevkalmeid leidub suurimal saarel Fasta Ålandil (soome keeles Manner-Ahvenanmaa või Ahvenan manner).

400 eKr – 500 pKr: Kliima halvenemine muudab elamistingimused ebasoodsaks. Ahvenamaa on hõredalt asustatud. Perioodi lõpuks kasvab elanikkond valdavalt läänest saabunud sisserändajate arvel.

500–800 pKr: Uus sisserände laine – elanikkond kasvab hoogsalt ja asustus laieneb kogu Fasta Ålandile.

10. sajand: Tihe asustus kogu Fasta Ålandil. Sellest ajast pärineb hulk külakalmistuid ja hoonejäänuseid. Hoogustuvad kaubandussidemed naabermaadega. Esimesed jäljed ristiusu levikust.

13. sajand: Sellest ajast pärineb palju kirikuid. Ahvenamaa on allutatud Rootsi kroonile.

1309: Ahvenamaa läheb Turu foogtkonna haldusesse ja hakkab kuuluma Turu piiskopkonda.

1388: Esmakordselt mainitakse Kastelholmi lossi.

15. sajand: Ahvenamaa moodustab eraldi halduspiirkonna, mille keskus on Kastelholmi loss.

1442: Kuningas Christoffer III kehtestab seaduse, et Ahvenamaa elanikud tohivad kaubelda üksnes Turu ja Stockholmiga.

1472: Esmakordselt nimetatakse Kökari kloostrit.

1507: Taani laevastik admiral Søren (ka Sören, Severin) Andersen Nor(r)by juhtimisel rüüstab Kastelholmi kindlust.

1521–1523: Gustav Vasa vabadusvõitluse aegsed Rootsi ja Taani vahelised lahingud Ahvenamaal.

1556: Soome valitseja hertsog Johann (hilisem Rootsi kuningas Johan III) läänistab Ahvenamaa ja Åbolandi.

1571: Kuningas Erik XIV ja tema kaasa Karin Månsdotter vangistatakse Kastelholmi kindlusesse.

1634: Ahvenamaast saab vastmoodustatud Åbo ja Björneborgi maakonna Ålandi provints.

1638: Regulaarne postivahetus Rootsi ja Soome vahel hakkab käima Ahvenamaa kaudu. Talupojad saavad postiroodus osalemise kohustuse.

1639: Saltvikis alustab tegevust Ahvenamaa rahvakool.

1714: Venelased rüüstavad Põhjasõja käigus Ahvenamaad. Suurem osa elanikkonnast pugeb Rootsi.

1742–1743: Vene väed okupeerivad järjekordselt Ahvenamaa (Mütside sõda), kuid lahkuvad sealt pärast Turu rahulepingu sõlmimist.

1765: Talupoegadele antakse õigus müüa oma saadusi seal, kus nad tahavad, ka Stockholmis ja Turus.

1795: Arst Fredrik Wilhelm Radloff (1766–1838) avaldab Ahvenamaa kirjelduse *Beskrifning öfver Åland*.

1796: Grisslehamni (Rootsi) ja Signildskäri (Ahvenamaa) vahel rakendatakse tööle telegraafiliin.

1808: Venelased tungivad Ahvenamaale. Nende peaväed hakkavad paiknema Kumlinges. Puhkeb talurahvamäss.

1809: Ahvenamaa läheb Venemaale. Rootsi loobub Fredrikshamni rahulepinguga Soomest ja Ahvenamaast.

1828: Valmib Eckerö posti- ja tollimaja.

1829: Alustatakse Bomarsundi kindluse ehitamise eeltöödega.

1835: Gulbys asutatakse merekool.

1854: Krimmi sõja käigus purustavad Inglise ja Prantsuse sõjalaevad Bomarsundi kindluse.

1856: Krimmi sõja järgsete rahuläbirääkimiste tulemusena saab Ahvenamaast demilitariseeritud piirkond. Hakkab kehtima kaubandusrahu, mille tulemusel areneb jõudsalt talupoegade meresõit.

1861: Aleksander II asutab Jomalasse Övernäsi küla maadele Mariehamni linna, andes sellele nime oma naise keisrinna Maria järgi.

1886: Luuakse kunstnik Victor Westerholmi (1860–1919) ümber koonduv Önnengeby kunstikoloonia, kus hiljem on olnud sagedased külalised ka Noor-Eesti kirjandus- ja kunstirühmitusega seotud eesti loovharitlased.

1895: Finströmis alustab tegevust Ahvenamaa kõrgem rahvakool.

1915: Vene väed liiguvad üle Ahvenamaa. Rajatakse rannakaitsepataraisid ja muid kaitsehitisi.

1917: Oktoobrirevolutsioon Venemaal. Ahvenamaa elanikud tahaksid taasühineda Rootsi ja seda väljendatakse esmakordselt 20. augustil kõrgema rahvakooli ruumides korraldatud rahvakoosolekul. 6. detsembril kuulutab Soome end iseseisvaks.

1918: Sisesõda mõjutab ka Ahvenamaad: Godby piirkonnas peetakse lahinguid Punakaardi ja Nystadi (Uusikaupunki) korpuse vahel. Rootsi väeosad enam kui 600 mehega tulevad maale ja alustavad läbirääkimisi, hoidmaks ära edasisi kokkupõrkeid. Sekkub Saksa mereeskadron, mis peale kõik sõjaväed lahkuvad Ahvenamaalt. Luuakse mitteametlik parlament.

1919: Kolmest esindajast koosnev delegatsioon osaleb Ahvenamaa huvides Pariisi rahukonverentsil.

1920: Soome parlament võtab vastu Ahvenamaa autonoomia seaduse. Ahvenamaa maa(konna)päev (*landsting*) toetab Rootsi ülemvõimu ja deklareerib, et Ahvenamaa mõtleb siiski taasühinemisest. Olukord on keeruline, sest Ahvenamaa juhid Julius Sundblom ja Carl Björkman võetakse reetmise eest vastutusele ja saadetakse Ahvenamaalt välja. Ahvenamaa küsimus on arutlusel Rahvasteliidu Nõukogus.

1921: Ahvenamaa küsimus otsustatakse Rahvasteliidu Nõukogus. Soome peab andma Ahvenamaa saartele iseseisvuse. Ahvenamaa saab garantii oma keele, kultuuri ja kohalike tavade säilitamiseks. Sügisel kirjutavad kümme riiki alla Ahvenamaa demilitariseerimise ja neutraliseerimise konventsioonile.

1922: 1920. aastal vastu võetud autonoomiaseadus hakkab kehtima. Valitakse *landsting*, esimeheks saab Julis Sundblom. *Landsting* koguneb

esmakordselt 9. juunil. Seda päeva tähistatakse tänini Ahvenamaa autonoomia päevana.

1938: Ahvenamaa elanikud protestivad innukalt Rootsi ja Soome plaanide vastu rajada Ahvenamaale sõjalised kindlustused (Stockholmi plaan). See plaan jäetakse kõrvale Nõukogude Liidu vastuseisu tõttu.

1939–1944: Ahvenamaal ei toimu olulisi sõjalisi operatsioone. Kindlustusehitisi rajatakse küll mitmesse kohta, kuid need lammutatakse kohe pärast sõda.

1951: Võetakse vastu parandatud autonoomiaseadus.

1954: Ahvenamaa saab oma lipu.

1970: Ahvenamaa saab Põhjamaade Nõukogu liikmeks.

1978: Avatakse omavalitsushoone.

1984: Käibele lastakse esimesed Ahvenamaa postmargid.

1988: Esmakordselt nimetatakse maakonnavalitsus ametisse parlamentaarsel alusel.

1989: 16. detsembril avatakse Hans Steniuse projekteeritud Mariehamni (Maarianhamina) linnaraamatukogu (ühtlasi Ahvenamaa keskraamatukogu) uus hoone.

1993: Hakkab kehtima uus, kolmas autonoomiaseadus. Tegevust alustab Ahvenamaa postiamet.

1995: Ahvenamaa liitub koos Soomega Euroopa Liiduga.

1996: Asutatakse Ahvenamaa oma raadio ja televisioon.